

Bagó Eszter

Iparpolitika az ipar versenyképességének növeléséért

A kormány 1995. december végén fogadta el az új – kutatóműhelyek széles körű bevonásával készült – középtávú iparpolitikai koncepciót, amelyet az érdekképviselők, kamarák, szakmai szervezetek körében is egyeztettek. A cikk áttekinti az ipari folyamatok változásának azokat a tendenciáit, amelyek arra készítették az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumot, hogy az 1992-es korábbi iparpolitikai koncepciót felfrissítse. Az új irányelvek legfontosabb elemeinek bemutatása után a szerző kiemel néhány olyan fontos kérdéskört, amely tekintetében a szakmai viták során jelentős véleménykülönbség mutatkozott a szakértők körében.

Az ipari folyamatok új tendenciái

Az 1992-ben összeállított iparpolitikai koncepció a magyar gazdaság transzformációs szakaszának kezdetén készült. Az ipari folyamatok áttekintésekor a magyar gazdaságtörténet legnagyobb ipari visszaesését kellett regisztrálni. A prognózisban, valamint a cél- és eszközrendszerben a stabilizálás, az átmeneti szakasz teendői, a válságkezelés nagy hangsúlyt kaptak.

1993 óta az ipari folyamatok a koncepció előrejelzéseitől és az általános szakértői prognózisoktól is eltérően alakultak. 1993-ban megkezdődött, 1994-ben felgyorsult és napjainkig is tart az ipari termelés várakozásoknál lényegesen gyorsabb növekedése.

Bár a KSH adatai 1993 óta jelzik az ipari növekedést, a szakértők sokáig „nem hittek a szemüknek”. Egyes értékelések számbavételi hibákat véltek felfedezni, mások elismerték ugyan a növekedés tényét, de azt rossz növekedési pályának tekintették. Az ipari növekedés beindulása óta három év telt el, és ez már elég hosszú időszak az árnyalt értékeléshez. Bár az ipari termelés 1993. évi négy-, 1994. évi kilenc- és 1995. évi közel ötszázalékos növekedését nemzetközi összehasonlításban akár imponálónak is lehet nevezni, azt mégsem szabad túlértékelnünk. 1995 novemberében az ipar bruttó termelése még mindig csak háromnegyede a tíz évvel előttinek. Az exportorientáció jelentős erősödése ellenére az ipari kivitel dinamizmusa nemzetközi összehasonlításban nem kielégítő, az ipari termelés importigényessége az ipar exportképességével összevetve magasnak tekinthető.

Az elmúlt három év ipari folyamatainak értékelésekor (az adatokat lásd az *1. táblázatban*) a mérleg egyik serpenyőjébe, a *kedvező tendenciák* közé tartozik, hogy:

– a beinduló ipari növekedés egyre erőteljesebb mértékben az exportorientáció erősödésére épült (1995-re már a növekedés egyedüli forrásává vált az export növekedése),

1. táblázat
Ipari folyamatok
(Az előző év azonos időszaka 100 százalék)

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995 jan.–dec.
Az ipari termelés volumene	81,7	90,3	104,0	109,2	104,8
Az ipari termelés az 1985. év havi átlagában	72,6	65,5	68,1	74,3	78,3
Az ipar összes értékesítése	81,7	93,1	102,9	109,3	104,0
belföldi értékesítés	82,6	93,4	103,7	106,0	98,6
exportértékesítés	76,3	96,6	100,2	120,6	119,1
a belföldi értékesítés részaránya	75,6	75,4	75,6	72,6	69,8
az exportértékesítés részaránya	24,4	24,6	24,4	27,4	30,2
Az ipar összes értékesítése	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kivitel (folyó áron, dollárban)*	137,2	107,4	82,3	120,2	121,5
anyagok, félkész termékek	–	98,0	86,0	120,9	130,3
gépek, szállító eszközök	–	107,4	97,0	112,3	113,2
fogyasztási cikkek	–	125,3	80,0	126,9	112,3
Behozatal (folyó áron, dollárban)**	175,6	99,9	112,3	116,2	107,0
anyagok, félkész termékek	–	97,4	103,7	127,4	121,8
gépek, szállítóeszközök	–	101,8	145,4	101,7	94,7
fogyasztási cikkek	–	102,2	108,4	120,5	100,9
Az iparban foglalkoztatottak átlagos száma (ezer fő)***	1147,6	997,1	871,3	856,3	836,9
a létszámváltozás indexe	89,0	86,9	87,4	98,3	n.a.
Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó termelés	93,7	95,3	113,4	115,7	111,5
A jogi személyiségű ipari gazdasági szervezetek					
– száma	11995	14141	17170	19568	21735
– megoszlása százalékban, létszám-kategóriák szerint					
11 főnél kevesebb	–	–	39,2	47,2	60,2
11–20 fő	57,1	63,8	28,6	23,6	14,3
21–50 fő	18,5	15,9	14,6	13,6	12,6
51–300 fő	16,9	14,1	13,0	11,8	9,8
300 fő felett	7,5	6,2	4,6	3,8	3,1
Nemzetgazdasági beruházások (előző év 100 százalék)	87,7	98,5	102,5	112,3	≈100,0
A feldolgozóipari beruházások részaránya (megfigyelt kör, folyó áron, százalékban)	–	29,2	24,5	22,0	26,7
Jövedelmezőség az iparban (nyereség/árbevétel)	–	-5,5	-0,1	0,4	n.a.

* A kivitel és a behozatal 1995-ben előzetes adatok. Függőleges vonalak az éves adatok között: statisztikai módszertani változás.

**1991-ben a jogi személyiségű és a kettős könyvvitelű jogi személyiség nélküli szervezetek, 1992–1994-ben a 20 fő feletti. 1995-ben a 10 fő feletti szervezetek adatai. Az 1995. évi adat az I–XI. hónap átlaga.

*** Értelmezés szerint az időszak végén vagy az utolsó hónapban. A szervezetek száma: 1995. december 31-én.

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1992, 1993, 1994; A KSH jelenti 1995. 6–12. sz.; Statisztikai Havi Közlemények 1995. 1–12. sz.; A gazdasági szervezetek száma 1995. 1–12., IKM; Külkereskedelmi termékforgalom 1993–1994. január–december és 1995. január–december.

- 1994-ben megindult, 1995-ben folytatódott az ipari beruházások szintjének emelkedése, ami az ipari növekedés tartóssága szempontjából fontos tényező,
- a növekedést a termelékenység jelentős javulása kísérte.

E tendenciák az ipar korábbi mély válságából való kijutására, sőt a (világ)piaci alkalmazkodóképesség megerősödésére utalnak.

A mérleg másik serpenyőjében, a *negatív oldalon* a növekedés strukturális tartalma és makrogazdasági összefüggései állnak:

- az ipar struktúráján belül az anyag- és energiaigényes szakágazatok, a bémunkajellegű tevékenységek dinamizmusa a strukturális megújulás késlekedését jelzi,
- a belpiacon az ipar importtal szembeni versenyképessége gyenge, a termelés és az export importigényessége nem csökken,
- az ipari növekedésben fontos szerepe volt a rövid távú keresleti tényezőknek (világ-gazdasági konjunktúrának, 1994-ben az erőteljes belső keresletélénkülésnek),
- az exportsikerekre – az árversenyképesség növelésén keresztül – jelentős hatást gyakorolt az 1994–1995-ös árfolyam-politika.

Az ipar helyzete tehát sok szempontból gyökeresen különbözik a két-három évvel ezelőttil. A növekedés hátterében nemcsak a keresleti tényezők kedvező alakulása mutatható ki, hanem a sikeres vállalati alkalmazkodás egyre szaporodó esetei is. Több olyan vállalatcsoport határozható meg, amelyek stabilak, fejlődőképeseek. Az ipari vállalkozások közül a nemzetközi versenyképesség és a további növekedés szempontjából ígéretes vállalatcsoportot alkotnak a külföldi tulajdonú vállalatok, ezeken belül is a világ vezető multinacionális cégeinek magyarországi egységei. Hasonlóképpen, az ipari nagyvállalatok körében lezajlott válságot és szerkezetátalakulást követően kezdenek kiemelkedni azok a cégek, amelyek képesek a súlyos piacvesztés után talpra állni. 1993–1994-ben a legdinamikusabb vállalatcsoport a 20 főnél kevesebbet foglalkoztató cégek csoportja volt, 1995-ben a középvállalatok csoportja mutatja a legerőteljesebb növekedést. Lényeges különbség a néhány évvel ezelőtti állapothoz képest, hogy szemben a visszaesséssel, amikor egész szakmák tűntek el, az újjáéledés számos cég életképes részlegének sikerült. A cégek perspektívái függetlenedtek a szakágazat egészének pozícióitól. A vállalati szervezeti rendszer lassan stabilizálódik, a vállalkozások többsége a szervezeti, tulajdonosi átalakulás után már hosszú távon is életképes keretek között gazdálkodhat. Lényeges eltérés van az állami befolyásolás lehetséges eszközrendszerében is: az állam tulajdonosi szerepe jelentősen visszaszorult, az állami költségvetés terhelhetősége – bank- és adó-konzolidáció, egyedi válságkezelések, garanciavállalások stb. tekintetében – nagymértékben csökkent, és értékelésünk szerint válságkezelésre is csak egy-egy kivételes egyedi esetben van csak szükség.

A fenti tényezők következtében az ezredfordulóig terjedő időszakban az *ipar pozitív* (nem védekező jellegű) *alkalmazkodását elősegítő*, alapvetően *normatív alapon működött iparpolitikai eszközrendszer alkalmazása kerülhet előtérbe*.

Iparpolitikai célok, kihívások

A kilencvenes évek második felében az ipar, az *iparpolitika új kihívások elé került*:

- a leépülés éveitől kezdve meg kell kezdeni a beruházási és modernizációs felzárkózást,
- a fejlett piacgazdaságokhoz való integrálódás érdekében fel kell erősíteni a szerkezetváltás folyamatát, növelve a termelésben és exportban a nagyobb hozzáadott érték tartalmú termékek arányát,
- meg kell teremteni az európai integrálódást biztosító harmonizációs feltételeket,

- újja kell építeni, szélesíteni kell a vállalatok közötti együttműködési-kooperációs láncokat a hazai iparon belül, illetve nemzetközi méretekben,
- az exportorientáció erősítése mellett növelni kell a hazai termékek részarányát a belföldi piacokon is, ezzel járulva hozzá a makrogazdasági egyensúly megteremtésének követelményéhez, az import növekedését meghaladó exportnövekedéshez.

Mindezek a kihívások, követelmények *az ipari versenyképesség növelését középpontba állítva* foglalhatók egységes keretbe.

A versenyképesség növekedésére épülő ipari növekedés biztosítása *aktív, a kínálati oldal erősítésére építő iparpolitikát* feltételez. Az eddig kedvező tendenciák csak akkor tarthatók fenn, illetve erősíthetők, ha az ipar mikroszerkezetében kialakuló szerkezetváltási folyamatok megerősödnek, az ipari kapacitások és a termékek korszerűsége, valamint a vállalati kapcsolatok intenzitása lényegesen javul. Ehhez azonban a makrogazdasági politikán túlmenően *olyan speciális iparpolitikai eszközök alkalmazása szükséges, amelyek a versenyképességet befolyásoló kulcstényezőkre hatnak, a kapacitások, a termékek korszerűsítése, a költségcsökkentés, a piacra jutási feltételek javítása érdekében aktívan beavatkoznak a folyamatokba.*

Figyelembe véve a gazdaság méreteit, egyensúlyi viszonyait, erőteljes világgazdasági beágyazottságát, a magyar ipar növekedési lehetőségei, gyors modernizációjának esélyei és így *az alkalmazható iparpolitika mozgástere erőteljesen korlátozott.*

Az ipar jövőjét, fejlődésének ütemét és pályáját erőteljesen befolyásoló *külgazdasági környezetben* esély van arra, hogy évi 7-10 százalékos exportbővülés érhető el, az ipari termelés évi 3-6 százalékos növekedéséhez erről az oldalról várhatóan biztosítottak a feltételek.

Az ipar belgazdasági növekedési környezetében reálisan azzal számolhatunk, hogy a GDP az évezredfordulóig 0-3 százalék közötti növekedési sávban helyezkedik majd el. Ha a jelenlegi beruházási dinamika fennmarad – ez segíti az ipar modernizációját és bővíti belföldi piacait –, a beruházási ráta növekszik, és ezzel párhuzamosan a belföldi fogyasztás aránya csökken, akkor a GDP-nek ebbe a növekedési sávjába szintén beilleszthető az évi 3-6 százalékos ipari növekedés.

Az ipar növekedésének, a versenyképesség javulásának fontos feltételeit tekintve, és a makroökonómiai korlátokat figyelembe véve, 1997 előtt nincs reális lehetőség az érdemi javulásra. Így nem várható a vállalkozások fiskális terheinek, illetve a belföldi *hitelfelvétel reálköltségeinek a jelentős csökkenése.* A mainál fokozottabban vállalkozásbarát környezet megteremtésének érdekében a makroökonómiai korlátok által befolyásolt tényezőkön túl a kormánynak lépnie kell azonban ott, ahol a vállalkozási feltételek javítása nem ütközik költségvetési korlátokba:

- enyhíteni kell a vállalkozásokkal kapcsolatos adminisztratív terheket (dereguláció),
- a vállalkozások számára piacot biztosító gazdaságpolitikát kell érvényesíteni (a közbeszerzésekben, az exportösztönzésben, a privatizációban, a gazdaságdiplomáciában),
- határozottan kell fellépni a feketegazdaság ellen,
- fejleszteni kell a pénzügyi infrastruktúrát, a banki szolgáltatásokat.

Az ipari növekedés reálisan megvalósítható sikerforgatókönyve *aktív, a kínálati oldal erősítésére építő iparpolitikát* feltételez. Az eddig kedvező tendenciák csak akkor tarthatók fenn, illetve erősíthetők, ha az ipar mikroszerkezetében beindult szerkezetváltási tendenciák megerősödnek, az ipari kapacitások és termékek korszerűsége, valamint az iparon belüli vállalati kapcsolatok intenzitása lényegesen javul.

Az általános vállalkozói klíma, a gazdaság általános egyensúlyi helyzetének javulása mindehhez a kedvező keretfeltételeket teremtheti meg. Ez azonban csak kiinduló és nem elégséges feltétel. Az ipari versenyképesség növelése ennél többet követel: *az államnak*

jelentős feladatokat is vállalnia kell a szükséges fejlődés elindítása, ösztönzése érdekében.

Az iparpolitika passzivitása az elkövetkezendő években csak kedvezőtlen iparfejlődési forgatókönyveket eredményezhet. A vállalkozásokkal szemben „semleges” gazdaságpolitikai irányzat, vagy – rosszabb esetben – a vállalkozói szférát terhelő elvonások növekedése, az iparpolitika forrásainak csökkentése a további iparfejlődés kudarcát vetíti előre. Ebben az – egyértelműen elkerülendő – helyzetben reális veszély a megindult kedvező irányú szerkezeti változások visszarendeződése, az exportorientáció csökkenése, újabb felszámolási hullám beindulása, a befektetési hajlandóság veszélyesen alacsony színvonalon való stagnálása.

Az eszközrendszer elemei

A jelenlegi erőforrás- és egyensúlyhiányos helyzetben különösen fontos, hogy egyértelműen kiemelésre kerüljenek azok az iparpolitikai eszközök, amelyekre a szűkös forrásokat koncentrálni kell. Az ipar versenyképességét szolgáló iparpolitika stratégiai elemei között első helyre kerültek az *európai integrálódáshoz való felkészülés* feladatai. (A versenyképesség javítását szolgáló iparpolitikai programok cél- és eszközrendszerét, intézményi hátterét a *Függelékben szereplő táblázatok* foglalják össze.)

Az európai integrációhoz való csatlakozás a magyar kormány programjában rögzített külgazdasági stratégia alapvető célkitűzése. Az európai integráció követelménye több oldalról meghatározza az ipar fejlesztési stratégiáját. Egyfelől a célkitűzések között elsőbbséget kell kapnia – a versenyképes struktúrák kialakítását segítő – *ipari szerkezetátalakítás felgyorsításának*. Másfelől az *iparpolitika eszköztárának* már rövid és középtávon is minél inkább összhangban kell lennie a nemzetközi kötelezettségekben adódó előírásokkal.

A társulási megállapodás hatásainak elemzése rávilágított arra, hogy a szabad kereskedelem feltételei között az egyes ipari ágazatok a kínálati problémáik, illetve általában *versenyképességük gyengesége miatt veszélyeztetett helyzetben vannak*. A verseny nyomásának növekedésével járó kihívás – a gazdasági átalakulás jelenlegi szakaszában – szükségessé teszi a mikroszféra alkalmazkodási feltételeinek javítását elősegítő, az iparpolitikai koncepcióban bemutatott eszközök alkalmazását.

Az integráció előfeltétele a *jogi harmonizáció*. A magyar kormány elfogadta az Európai Unióhoz való csatlakozást előkészítő jogharmonizációs feladattervet. Az iparfejlődést a legközvetlenebbül befolyásoló harmonizációköteles terület a fogyasztóvédelem, a termékfelelősség, a technikai szabályok és szabványok témaköre, valamint a környezetvédelem. A versenyképes szerkezetváltást, illetve exportbővítést középpontba állító iparpolitikai célkitűzésekkel egybevágnak a minőségügy és a szabványügy területén előírt harmonizációs követelmények.

Magyarország és az Európai Unió közötti szabad kereskedelem egyik alapfeltétele, hogy azonos versenyszabályok érvényesüljenek. A *versenypolitika rendelkezései közvetlenül érintik az iparpolitikát, általános jellegénél fogva szűkítik annak mozgásterét*. A támogatásokról való tájékoztatás kötelezettsége mellett legfeljebb tíz év áll rendelkezésre a támogatáspolitikának a szigorú EU-szabályokhoz való igazítására. A vállalkozók és érdekképviseleti szerveik köréből erőteljes igényként jelenik meg az iparvédelem. Az ipari struktúraváltás sikere érdekében az ipar- és a kereskedelempolitikai eszközök folyamatos összehangolására van szükség ahhoz, hogy a verseny erősödése miatti piacvédő törekvések, illetve a piacnyitás (nemzetközi szerződésben is rögzített) lépései közötti kényes egyensúly kialakítható legyen.

Az európai integrációra való felkészülés feladatai után a koncepció *nyolc, úgynevezett horizontális eszközt* tartalmaz, amelyek mindegyike ágazati hovatartozástól függetlenül szolgálhatja a versenyképesség növelését. Ezek a programok részben a *kínálati oldal* erősítését, részben a *piacra jutási feltételek* javítását kívánják elősegíteni. Ezeket egészíti ki az *iparpolitika szereplőinek együttműködését* szolgáló programpont.

A versenyképesség növelése érdekében mindenekelőtt az ipari termékek és az ipari tevékenység korszerűségi színvonalának emelésére, a költségek csökkentésére van szükség. Ennek feltételrendszerét javíthatja a kormányzat a *beruházások, a K+F- és az innovációs tevékenység ösztönzésével*. Az ipari beruházások területén az elmúlt években jelentős elmaradás halmozódott fel. Az 1989–1993 közötti négy évben hozzávetőleges számításaink szerint (nemzetközileg átlagos szintű beruházási rátával és tényleges hazai GDP-vel számolva) legalább 30-35 százalékkal kevesebb ipari beruházás valósult meg, azaz négy év alatt mintegy 250-300 milliárd forintnyi beruházás maradt el az iparban a kedvezőtlen gazdasági körülmények miatt.

A termelés korszerűsítésében felhalmozódott lemaradások pótlása, az *ipari beruházások élénkítése* az iparfejlesztés kulcskérdésévé vált. A vállalkozói szféra likviditása, jövedelemtermelő képessége, tőkeereje – az elmúlt évek recessziója, átalakulási veszteségei után – ma nagyon gyenge. Kétségesnek látszik, hogy jelentős ösztönző intézkedések nélkül az ipar széles sávjában beindulhat-e olyan korszerűsödési folyamat, amely visszafordítja a hazai vállalkozások beföldi piacvesztését, illetve megalapozza az exportorientáció szükséges megerősödését.

A speciális beruházásösztönző lépéseknek legalább háromirányúaknak kell lenniük:

- *adórendszeren* belüli beruházásösztönző elemek erősítése (a termelőberuházások, a nagybefektetők kiemelt ösztönzése, amortizációelszámolási kedvezmények),
- a hitelfelvétel lehetőségeit javító *speciális hitelkonstrukciók* (a kamatköltségek csökkentése), elsősorban az exportorientált beruházások esetében,
- a *kis- és középvállalatok fejlődését* elősegítő beruházások támogatása (a saját erő növelése, kedvező hitelforrások, garanciarendszer fejlesztése).

Az elmúlt évek gazdaságkörnyezeti, mikrogazdasági folyamatai nem kedveztek a hazai K+F- tevékenység fejlődésének. A kialakult helyzetre jellemző, hogy a cégek passzív alkalmazkodási stratégiát követnek, az innovációra fordított kiadásokat a vállalatok drasztikusan csökkentették, a hazai tudásbázis – főleg az ipari K+F-területen – meggyengült.

Az ipari szektor számára nélkülözhetetlen a K+F és az innováció erősítése a *K+F-eredmények alkalmazásának gyorsítása*. *Prioritásként kell kezelni a kis- és középvállalatok innováció- és versenyképességének javítását*, transzfertszervezeteinek kiépítését a K+F és a technológiai innováció területén. Az Európai Unió és Magyarország gazdasági kapcsolatai szükségessé teszik a *gazdasági és műszaki jogrendszer harmonizálását, a minőségfejlesztés és a környezetvédelem követelményeinek kielégítését*.

Az innovatív környezet kialakítását, működését a közvetett hatású *normatív szabályozás* mellett a vállalkozói K+F-tevékenységek különböző szintű *támogatásával*, az információs rendszer létrehozásával, a szolgáltató és tanácsadó hálózat működtetésével, a technológiai transzfer hatásos mechanizmusának kialakításával, biztosításával, továbbá a működőképes fejlesztési vállalkozási rendszer kialakításával kell elérni.

Az elmúlt években a magyar ipar a régió egészénél lényegesen erőteljesebb vonzerőt gyakorolt a külföldi tőkére. A feldolgozóiparban működő külföldi részvételű gazdasági társaságok a termelésben, a foglalkoztatásban és különösen az exportban igen jelentős szerepet töltenek be. A magyar gazdaság, a magyar ipar a jövőben feltétlenül igényli a külföldi tőke aktív szerepét. A külföldi tőke vonzása terén stratégiai cél a *korábbi években elért pozíció megőrzése*.

A magyar befektetési adottságok javítása, a stabil gazdaság és a jó befektetési klíma

kialakítása mellett speciális iparpolitikai feladatként jelenik meg *a külföldi működőtőke modernizációs szerepének az erősítése*. Ez egyrészt a nemzetközi vállalatok és a magyar kis-, középvállalati szféra közötti együttműködés erősítését, másrészt külföldi működőtőke technológiai fejlesztési szerepének, tovagyrúzó modernizációs hatásainak az erősítését jelenti.

A magyar gazdaságban megtelepedett nemzetközi vállalatok és a belföldi kis- és középvállalatok közötti termelési együttműködést nem a külföldi cégek szándékának hiánya akadályozza, hanem hogy alacsony az olyan kis- és középvállalatok aránya, amelyek képesek a magas minőségi követelményeknek tartósan megfelelni. Az elmúlt években a kis- és középvállalati kör mennyiségi fejlődése igen dinamikus volt, e szféra versenyképességi, technológiai színvonala azonban messze elmarad a fejlődés mennyiségi jegyeitől. Ennek egyik jele, következménye, hogy az újonnan formálódó ipari szervezeti rendszeren belül nem fejlődtek kellő mértékben a vállalati kooperációs, együttműködési kapcsolatok, miközben a régi kapcsolatrendszer sok területen szinte teljesen felbomlott. Az ágazaton belüli kereskedelem, a *bedolgozó, alvállalkozói rendszerek fejlődése, a vállalati hálózatok, a nemzetközi vállalatrendszerek kialakulása* a modern ipar vállalati szerkezetének lényeges vonása. E kapcsolatrendszer hiánya jól tükröződik a magyar ipari termelés importigényességében. A fejlődő hazai vállalkozások, az idetelepülő multinacionális vállalatok nem támaszkodhatnak hazai beszállítói bázisra.

A beruházásélnékvítés korábban vázolt eszközei összességében jól szolgálhatják a beszállítói kapacitások fejlődését is, a kis- és középvállalati politika keretében azonban szükségesnek látszik speciális, beszállítói programok indítása. Ezen a területen nem csak a beruházásokhoz lenne szükséges speciális ösztönzőket (például kamatkedvezményekkel) kiépíteni. Nagy súlyt kell helyezni a korszerű műszaki, technológiai, termelés-szervezési ismeretek elterjesztésére, segíteni kell hozzáférhetőségüket.

Az anyag, energia és tőke szűkössége miatt a magyar ipar versenyképessége szempontjából kiemelt jelentőségű a munkaerő kvalifikáltsági szintje, szakképzettsége, foglalkoztatásának költsége és a munka termelékenysége.

A magyar munkaerő *szakképzettségi szintje* relatíve jónak tekinthető. A kilencvenes évek elejének erőteljes ipari visszaesése, a vállalatok helyzetének tartós bizonytalansága, a szakképzési feladatok elhanyagolása és nem utolsósorban az életkörülmények romlása a humán erőforrás erózióját is magával hozta. A kiinduló helyzet – figyelembe véve a fejlett országok szakképzettségi követelményeihez való felzárkózás szükségességét – nem túlzottan kedvező. Ahhoz, hogy eddigi versenyelőnyünket ne veszítsük el, szükség van a munkaerő képzési, átképzési feltételeinek, eszközeinek és módszereinek az átalakítására

A versenyképesség fenntartása érdekében *rövid távon* a foglalkoztatási költségek, a keresetek növekedési ütemének visszafogása több okból szükséges. Ezáltal több forrás marad felhalmozásra, mérsékelhető az infláció, s a nemzetközi összehasonlításban alacsony bérek – egyéb tényezők mellett – hozzájárulnak versenyképességünk javításához. A foglalkoztatás egyéb költségeiben a bérre rakódó kötelező munkáltatói járulékok mérséklését kell célként kitűzni a jóléti rendszer piacosítása során. *Hosszabb távon* a keresetek növekedése együtt haladhat a termelékenység növekedésével. Ez, a reálkeresetek növekedésére irányuló társadalmi igényen túl, keresleti oldalról segítheti elő az ipari termelés növekedését.

A munka *termelékenysége* a versenyképesség egyik legfontosabb eleme. Alakulása részben technikai feltételektől, részben humán tényezőktől, szervezési, vezetési módszerektől függ. Mindkét téren jelentős elmaradások halmozódtak fel a magyar iparban. A termelésnövekedés húzóhatásánál fogva az elmúlt két évben sikerült a termelékenységben is növekedést elérni. A következő időszak egyik legfontosabb feladata, hogy a termelékenység növekedése tartós maradjon. Ennek hátterét a termelés technikai feltételei-

nek, a szakképzésnek a korszerűsítésén keresztül a kormányzat is ösztönözheti, de a termelékenység növekedése végső soron a mikroszféra döntései nyomán valósulhat meg.

Az ipar tartós növekedést biztosító fejlődési pályája csak erőteljes exportorientáció mellett valósítható meg. Az export gyors növekedését elsősorban az ipari kínálat növekvő versenyképessége biztosíthatja. Emellett azonban szükséges az is, hogy *az exportügyletek, illetve az exportcélú fejlesztések finanszírozása a vállalkozások számára kedvező feltételek között történjen*. Az exportösztönzés intézményrendszere már fő elemeiben kiépült, hatóköre azonban még viszonylag szűk. Az Eximbank tevékenységének kiszélesítésével, az exportfejlesztéshez kapcsolódó kedvezményes hitelkonstrukciók körének bővítésével, a kollektív exportösztönzés, a gazdaságdiplomácia eszközeinek erőteljesebb érvényesítésével a kormányzat segítheti elő az ipar külpiaici sikereit.

A belföldi piacon *az iparvédelem* eszközei (vámok, kontingensek alkalmazási lehetőségei) a nemzetközi megállapodásainkkal összhangban korlátozottak. Megfelelően indokolható esetekben szünetelő, strukturális átalakulás alatt álló iparágak esetében a vámemelési lehetőségekkel lehet élni. Az iparvédelem új lehetőségét teremti meg a közbeszerzési törvény, amely határozott preferenciákat biztosít a hazai termelőknek. A hazai piac védelme érdekében eredményesen működtethetők a piacvédelmi, antidömping-eljárások. A fogyasztóvédelmi rendszer átalakítása bizonyos piacvédelem érvényesítését segíti, emellett hozzájárulhat az illegális kereskedelem és import visszaszorításához.

Piacgazdasági tapasztalatok szerint a sikeres iparpolitika megfogalmazásában és megvalósításában az iparpolitika szereplőinek, a kormányzati oldalnak, a vállalkozókat képviselő szakmai szövetségeknek, valamint a munkavállalókat képviselő szakszervezeteknek folyamatos együttműködésére van szükség. Az általunk ismertetett iparpolitikai célok megvalósítása sem képzelhető el a korábbinál szélesebb körű érdekegyeztetés, együttműködés nélkül.

Ennek az együttműködésnek a szervezeti-jogi keretei jórészt már Magyarországon is kialakultak. Szükség van azonban a kormányzat, a munkaadói és munkavállalói szervezetek közötti párbeszéd folyamatossá tételére és elmélyítésére. A munkaadói oldalon a közjogi kamarák a múlt év elején megkezdték működésüket, az államigazgatással való feladatmegosztásuk most van kialakulóban. Igen fontos ugyanakkor a szakmai szövetségek megerősítése. Az IKÉT (Ipari és Kereskedelmi Érdekegyeztető Tanács) és bizottságainak munkáját folyamatossá kellene tenni. Eredményeit hasznosítani kell egyrészt a kormányzat és a reálszféra közötti információáramlás, érdekegyeztetés biztosításához, másrészt az iparpolitikai döntések megvalósulásához.

A megvalósítás kérdőjelei

A koncepcióról rendezett szakmai vitákon rendre felmerült, hogy a stabilizációra koncentrált, restriktív gazdaságpolitikai környezetben biztosíthatók-e a feltételek a jelentős iparfejlesztési feladatok megoldásához. A korábbiakhoz képest napjainkban már lényegesen kevesebben értelmezik az iparpolitikai aktivitást úgy, hogy ágazati metszetű iparpolitikára lenne szükség (amitől mind a korábbi, mind a jelenlegi kormányzati iparpolitikai koncepció élesen elhatárolódott). Nagyon gyakori volt viszont az a vélemény, hogy a makrogazdasági politika erősen korlátozza a vállalkozási kedvet, lehetőségeket, és ez elsősorban a hazai vállalkozások növekedési esélyeit lehetetleníti el. Sokan vélték úgy, hogy ezzel a makrogazdasági politikával szemben kell az iparpolitika cél- és eszközrendszerét megfogalmazni.

A koncepció fontos kiinduló pontja volt, hogy a piacgazdasági viszonyok között az iparfejlődés lehetőségeit és pályáját alapvetően az általános makrogazdasági viszonyok, a

vállalkozási és beruházási klíma, a piaci kilátások határozzák meg. Az iparpolitika mozgásterére önmagában viszonylag szűk, az iparpolitika feladata a fejlődési pálya finomhangolása, strukturális tartalmának befolyásolása, bizonyos hosszú távú folyamatok kialakulásának előkészítése. A sikeres iparpolitika stabil, kiegyensúlyozott makrogazdasági viszonyokat feltételez. Így a gazdaságpolitika egyensúlyjavító intézkedései – bár azok kétségtelenül áldozatokkal is járnak a növekedés rövid távú lehetőségeit illetően, mégis – a tartósan megvalósítható ipari növekedési pályának előfeltételét jelentik.

Az 1995. évi folyamatok végül is nem igazolták azokat az aggályokat, amelyek a stabilizációs intézkedések növekedéskorlátozó hatását hangsúlyozták. Az ipari beruházások szintjének emelkedése folytatódott, a piacszűkítő intézkedések hatásaként ugyan az ipari növekedési ütem mérséklődött, de ezt az export bővülése még jelentős mértékben semlegesíteni tudta. A vállalkozások jövedelmi helyzete javult. Az 1995. évi folyamatok azt is bizonyítják, hogy a stabilizációs erőfeszítések a magyar gazdaság javuló külső megítélésén keresztül úgy is bővítik az iparfejlődés lehetőségeit, hogy megteremtik a külföldi tőke erőteljes beáramlásának alapvető feltételeit, és jól hozzáférhetővé teszik a külföldi hitelpiacokat a hazai vállalkozások számára.

Az iparpolitikai koncepciónak számolnia kellett a jelenlegi makrogazdasági helyzet realitásaival. Ez egyrészt azt jelentette, hogy az elérhető növekedési ütem prognosztizálásakor lassan javuló tőkepiaci és jövedelmezőségi helyzetet és mérsékeltten bővülő belső piacot kellett alapul venni. Másrészt a költségvetési egyensúly javításának elfogadott prioritását szem előtt tartva, az állam megvalósítható szerepvállalásának (az aktív iparpolitika céljára rendelkezésre álló források általi) nyilvánvaló korlátaival kellett számolni. A koncepcióban felsorakoztatott iparpolitikai eszközök, nem állami, hanem a vállalati kezdeményezésekre épülnek, és a kormányzati segítség csak kiegészítő jellegű.

A koncepció megvalósulásával, megvalósíthatóságával kapcsolatos kérdésre fontos adalékot (sőt választ) jelenthet, hogy az 1996. évi költségvetési és adótörvények számos ponton a koncepcióval egyező változásokat tartalmaznak. Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium kezelésében lévő gazdaságfejlesztési célleírányzat lényeges emelése bővíti a befektetésösztönzésre, a műszaki fejlesztés támogatására rendelkezésre álló forrásokat. Az Eximbank és a Mehib tőkeemelése (a meghirdetett árfolyam-politikával együtt) segíti az exportösztönzési feladatok megoldását. Az adótörvényen belül a társasági adó beruházást ösztönző kedvezményeinek a kiszélesítése (az új amortizációselszámolási szabályok és az exportorientált nagybefektetések, valamint az elmaradott térségekbe irányuló befektetések kedvezményezése) szintén olyan, a koncepcióval összhangban álló lépések, amelyek a beruházások ösztönzésén keresztül az ipari modernizáció gyorsítását szolgálják.

Végül – részben a koncepció megvalósíthatóságának kérdésével is összefüggésben – figyelmet érdemel, hogy a koncepció szakmai vitái során számos szakértő igen kritikusan értékelte a külföldi működőtőke beáramlásának ipari modernizációs hatását. A külfölditőke-beáramlás fizetési mérlegre gyakorolt kedvező hatásait, a vegyes vállalatok növekvő szerepét a termelésben és az exportban tények bizonyítják. Ugyanakkor nagyon ellentmondásos a megítélés a külföldi tőke növekvő részvételének ezek domináns motívációit illetően. Vajon várható-e ettől a folyamattól a magyar ipar világgazdasági integrációjának olyan irányú fejlődése, amely nem egyszerű bérmunkakapcsolatokra épül, hanem növeli a magasabb hozzáadottérték-tartalmú termékek arányát. Megfogalmazódott olyan vélemény is, hogy a külföldi működőtőke, a multinacionális vállalatok növekvő szerepe az iparban a kormányzati iparpolitika mozgásterét szűkíti. A külföldi tulajdonosok üzletpolitikájukat, stratégiájukat, nemzetközi keretekben alakítják, árképzésük, jövedelemelosztási politikájuk a vállalatcsoport egészének érdekeit szolgálja, és így magyar befektetéseknek ennek a politikának és nem a hazai iparfejlesztésnek az érdekei szerint alakul.

Az iparpolitikai koncepció nagy hangsúllyal foglalkozik a külföldi tőke beáramlásának

modernizációs szerepével. A napjainkban már igen jelentős külföldi befektetések mellett (1994. évi mérlegadatok szerint a feldolgozóipar jegyzett tőkéjén belül a külföldi tulajdonhányad 37 százalékot ért el) az iparpolitika fontos feladatává vált, hogy a működőtőkebeáramlás ösztönzésén belül – a hazai ipar tőkevonzó képességének megőrzése mellett az ösztönzés „minőségi” jellegére koncentráljon. Egyre nagyobb szerepe lesz annak, hogy a gazdasági környezet kedvező feltételeket teremtsen a már itt megtelepedett tőke hozamának újrabefektetéséhez, a tőkeemelési döntésekhez. A beruházási klíma általános javulása, a normatív befektetésösztönzési eszközök szélesítése, a K+F-tevékenység segítése, honorálása teremthet megfelelő hátteret ahhoz, hogy a külföldi befektetők beruházási tevékenységüket volumenében és minőségében erősítsék. Emellett – a többségben hazai tulajdonban lévő – kisvállalati kör fejlesztésére irányuló határozott iparpolitika¹ segítheti a gazdaság, az ipar tulajdonosi körök szerinti kettéválásának, dualitásának az elkerülését. Ugyanakkor egy határozott, a versenyképesség növelésére koncentrált kis- és középvállalati politika feladata az is, hogy segítse a magyar iparban egy olyan beszállítói hálózati rendszer kialakulását, amely képes lesz fogadni a már megtelepült nemzetközi vállalatok beszállítói igényeit. E feltételek között várható, hogy a külföldi működőtőke modernizációs szerepe erősödik, és e vállalati kör a mainál is erősebb szerepet tölt be az ipar versenyképességének fejlesztésében.

Függelék

Az ipar versenyképességének növelését szolgáló iparpolitika fő elemei

1. Felkészülés az európai integrálódásra

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
Versenyképes ipari szerkezet kialakítása	Modernizáció, a versenyképesség erősítése	Európai Ügyek Hivatala PHARE-program
A mikroszféra alkalmazkodási feltételeinek javítása	2068/1995. (III.24.) kormányhatározat végrehajtása EU K+F-keretprogramokba való bekapcsolódás feltételeinek megteremtése Jogharmonizáció A verseny- és támogatáspolitiká harmonizálása Információs rendszer kialakítása az adott piacra szállítandó termékek és szolgáltatások műszaki-kereskedelmi követelményeinek megismeréséhez	OMFB Magyar Szabványügyi Testület Nemzeti Akkreditálási Testület

¹Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium várhatóan májusban nyújtja be a kormánynak a kis- és középvállalatok fejlesztésére vonatkozó koncepcióját.

2. Beruházásélénkítés

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
<p>Tartósan 20-25 százalékos beruházási ráta</p> <p>A feldolgozóipar korszerűsítése, a versenyképes kapacitások bővítése</p> <p>Regionális egyenlőtlenségek oldása</p>	<p>Gazdasági stabilizáció, az általános beruházási klíma javítása</p> <p>Infrastrukturális fejlesztések</p> <p>Regionális iparfejlesztési programok készítése</p> <p>Kedvezőbb feltételek, támogatás a vállalatok korszerűsítési, fejlesztési törekvéseinek megvalósításához</p> <ul style="list-style-type: none"> - célzott preferenciák az adórendszerben - kedvezőbb amortizációs szabályok - speciális hitelkonstrukciók - a garanciarendszer szélesítése 	<p>Gazdaságfejlesztési Alap</p> <p>Hitelgarancia-szervezetek</p> <p>Fejlesztési pénzüstézetek</p> <p>Kockázatiitőke-társaságok</p> <p>Regionális fejlesztési társaságok</p>

3. A külföldi működőtőke modernizációs szerepének erősítése

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
<p>Évi 1,5 milliárd dollárt elérő működőtőke-import</p> <p>A külföldi működőtőke beáramlásával járó modernizációs hatások erősítése</p> <p>A hazai telephelyű vállalatok integrálódása a nemzetközi vállalathálózatokba</p>	<p>Vonzó befektetési környezet megteremtése;</p> <p>a magyar telephelyek vonzerejének erősítése</p> <p>Az infrastruktúra fejlesztéséhez nyújtott kedvezmények erősítése a telephelyadottságok javításához</p> <p>Egységes befektetésösztönzési rendszer keretében a beruházások ösztönzése</p> <p>A nagybefektetők kiemelt kezelése</p> <p>Hazai befektetési lehetőségekhez befektetőket vonzó programok kidolgozása</p> <p>Erőteljes gazdaságdiplomáciai lépések a külföldi nagybefektetők megnyerésére</p> <p>A hazai beszállítói rendszer fejlesztése</p> <p>Adó- és járulékkerhek mérséklése</p>	<p>Gazdaságfejlesztési céllelőirányzat</p> <p>Kereskedelmi kirendeltségek</p> <p>Nemzetközi Vállalatok Magyarországi Társasága</p> <p>Joint-Venture Szövetség</p>

4. A vállalati K + F, innováció támogatása

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
A vállalati exportképesség, versenyképesség, innovációs képesség javítása	<p>K + F iránti vállalkozói kereslet élénkítése:</p> <ul style="list-style-type: none"> – technológiai beruházások megvalósításának támogatása – állami K+F-megrendelések (közbeszerzési törvény) – nemzetközi K+F-programokba történő bekapcsolódás támogatása – a K+F-ráfordítások adójóváírásának szabályozása – jogi szabályozás (például műszaki szabályozás, nonprofit törvény) – környezetvédelmi szempontok érvényesítése <p>A fejlesztési vállalkozások rendszerének kialakítása:</p> <ul style="list-style-type: none"> – vállalkozói inkubátorházak hálózatának fejlesztése – ipari és technológiai parkok bővítése – ipari K+F-intézetek reorganizációja, a kis- és közepes vállalkozások igényeinek kielégítésére – információs rendszer összehangolása, fejlesztése <p>Kis- és közepes vállalkozások ösztönzése:</p> <ul style="list-style-type: none"> – adópolitika – minőségbiztosítás támogatása, minőségközpontok létrehozása – a technológiai transzfer támogatása (licenc, know-how vásárlások), intézményi háttérnek fejlesztése – a beszállítói vállalati hálózatok fejlesztése <p>Szakmai színvonal fejlesztése (oktatás, képzés, továbbképzés)</p>	<p>OMFB</p> <p>EU-keretprogramok</p> <p>Gazdaságfejlesztési célelőirányzat</p> <p>Magyar Ipari és Kereskedelmi Minőségfejlesztési Központ</p> <p>Magyar Termelékenységi Központ</p> <p>PHARE/TDQM projekt</p> <p>Kamarák, szakmai szövetségek</p> <p>Központi Környezetvédelmi Alap</p>

5. Vállalati hálózatok, a beszállítói rendszer fejlesztése

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
<p>A vállalkozói kooperációs kapcsolatok újjáépítése, kiszélesedése</p> <p>Bekapcsolódás a nemzetközi vállalathálózatokba</p>	<p>Új típusú termelési kultúra, termelés-szervezési módszerek elterjesztése</p> <p>A kis- és középvállalatok minőségi fejlesztése, versenyképességének növelése</p> <p>A kis- és középvállalkozások teljesítményeinek növelését szolgáló intézkedésekről szóló orientációs törvény megalkotása</p> <p>A vállalkozásfejlesztési infrastruktúra (intézményhálózat, információs rendszer) fejlesztése</p> <p>A kis- és középvállalkozások promóciója</p> <p>A vállalkozói kultúra fejlesztése, vállalkozói képzési programok</p> <p>A partnerközvetítés, fórumok biztosítása a vállalati kapcsolatok kiépüléséhez</p>	<p>Gazdaságfejlesztési cél-előirányzat</p> <p>Vállalkozásfejlesztési Tanács</p> <p>Szakmai szövetségek</p> <p>Kamarák</p> <p>ITDH</p> <p>OMFB</p> <p>PHARE-program</p> <p>Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány</p> <p>Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet</p> <p>Magyar Termelékenységi Központ</p>

6. Az exportösztönzés feladatai

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
<p>Az import, illetve az ipari termelés növekedésénél erőteljesebb exportnövekedés biztosítása</p>	<p>Az exportfejlesztés finanszírozási feltételeinek javítása</p> <p>Az exportfinanszírozás feltételeinek javítása (előfinanszírozás, vevőhitelek)</p> <p>Exportösztönző árfolyampolitika (az inflációs hatások egyidejű figyelembevételével)</p> <p>A vállalatok piacra jutási feltételeinek javítása gazdaságdiplomáciai eszközökkel és kereskedelemfejlesztési akciókkal</p>	<p>Gazdaságfejlesztési cél-előirányzat</p> <p>Eximbank</p> <p>Mehib</p> <p>ITDH</p> <p>Kereskedelmi kirendeltségek</p>

7. A piacvédelem feladatai

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
Nemzetközi kötelezettségekkel összhangban álló, a tisztességes belpiaci versenyt, az egyes iparpolitikai célokat szolgáló, szükséges piacvédő intézkedések biztosítása	Közbeszerzési törvény Szűk és csökkenő körben vámintézkedések, mennyiségi korlátozások Nemzetközi egyezményekkel összhangba hozható vámemelési lehetőségek érvényesítése Időlegesen a vámpótlék Piacvédelmi eljárások Szakosított vámkezelőhelyek létesítése Monitoring Fogyasztóvédelem	Közbeszerzési Tanács Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség

8. A versenyképesség javítása a munkaerőköltség oldaláról

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
A munkaerőköltségekben mutatkozó komparatív előnyök erősítése, kihasználása A munkaerőképzés fejlesztése	Hatékonyság és termelékenység javulására ösztönző bérpolitika az egyensúlyjavító gazdaságpolitika keretei között A foglalkoztatás egyéb költségeinek mérséklése A képzés és szakképzés rendszerének fejlesztése Korszerű vezetési, szervezési módszerek, ergonómiai eljárások elterjesztése	Az érdekegyeztetés fórumai Magyar Termelékenységi Központ PHARE-programok Kamarák OMFB

9. Érdekegyeztetés, iparpolitikai együttműködés

Célok	Eszközök	Intézményi háttér
Az iparpolitika cél- és eszközszerének jobb megvalósítása Konszenzus és széles körű támogatottság megteremtése a kormányzati iparpolitikához	Az ipari érdekegyeztetésre rendelkezésre álló fórumok jobb kihasználása Az IKM és a kamarák közötti munkamegosztás és együttműködés fejlesztése A szakmai szövetségek megerősödése	Kamarák Szakmai szövetségek Érdekegyeztetés fórumai

